

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 1, p. 497-511, January 2013

**ERGENLERDE SİBER ZORBA VE ÖFKENİN İNCELENMESİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: NİĞDE İLİ ÖRNEĞİ**

*AN INVESTIGATION ON ADOLESCENTS' CYBER BULLYING AND ANGER: A
CASE STUDY IN NIGDE PROVINCE IN TURKEY*

Dr. Aydın ÇİVİLİDAĞ

*Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ABD
Niğde University, Education Faculty, Department of Psychological Counsel and Guidance*

Dr. Helena Thomas COOPER

*Auckland Üniversitesi, İnsan Bilimleri Fakültesi, Psikoloji ABD
Auckland University, Faculty of Human Sciences, Department of Psychology*

Abstract

This aim of is research was to analyse high school students'cyber bullying and aggression levels in relation to gender, age and school type. The research was conducted with students at an Anatolian high school and a general high school in Niğde's city center during the 2011-2012 academic year, with permission from each school. Students can only enter the Anatolian high school if they receive high grades in an entrance examination set by the Ministry of Education in Turkey. The general high school has no entry

requirements relating to academic standard. Participants were 310 adolescents (123 male, 39.7% and 187 female, 60.3%) who voluntarily completed surveys. Participants were determined randomly. Each participants completed information on their sociodemographic characteristics and questionnaires on the experiences of cyber bullying and state-traite. Arıca, Kınay and Tanrıku (2011) Cyber Bullying Questionnaire was used, which comprises 24 items with likert response scales. Özer's (1994) Turkish adaptation of Spilberger's (1983) State- Traite Anger Scale was used also, comprising 34 items with a Likert response scale. The data was analysed SPSS 13.0. Due to non-normality in the data, robust statistics were including the Mann Whitney U and Kruskal Wallis H statistic. These showed that there was significant difference between school type and cyber bullying variables. Adolescents attending an Anatolian high school showed higher levels of cyber bully behaviour than general high school adolescents. Similarly, adolescents from the Anatolian high school showed higher levels on the two anger sub-dimensions of inner anger and outside anger than the general school adolescents. There were no significance differences for cyber bullying or sub-dimensions of anger by gender or age variables.

Key Words: Adolescent, High School, Cyber Bullying, Anger.

Öz

Bu araştırmada ergenlerin (ortaöğretimde öğrenim gören) siber zorba davranışları ile öfke durumları cinsiyet, yaş ve okul türü değişkenlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma 2011-2012 eğitim ve öğretim yılında Niğde il merkezindeki bir Anadolu Lisesi ile bir Genel lisede öğrenim gören 310 ergenin (123 erkek ergen %39.7 ve 187 kız ergen %60.3) gönüllü katılımıyla yapılmıştır. Araştırma için gerekli izinler okul yönetimlerinden alınmıştır. Katılımcılar, seçkisiz (random) örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırmada, kişisel bilgi formu, Arıca, Kınay ve Tanrıku (2011) tarafından geliştirilen Siber Zorba Davranış Ölçeği (SZDÖ) ve Spielberger (1983) tarafından geliştirilen ve Özer (1994) tarafından Türkçeye uyarlanan Durumluk Sürekli Öfke Tarz Ölçeği (DSÖTÖ) kullanılmıştır. Ergenlerin ölçeklere verdikleri cevaplar doğrultusunda veriler SPSS 13.0 paket programına girilmiş, verilerin analizinde Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H istatistik teknikleri uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar; okul türü değişkenine göre, Anadolu lisesinde öğrenim gören ergenlerin, Genel lisede öğrenim gören ergenlere göre anlamlı düzeyde daha fazla siber zorba davranışlarda buldukları belirlenmiştir. Okul türü değişkenine göre Anadolu lisesinde öğrenim gören ergenlerin öfke alt boyutlarından öfke içe ve öfke dışı alt boyut sıra ortalamalarının, Genel lisede öğrenim gören ergenlere göre anlamlı

düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre siber zorba ve öfke değişkenleri alt boyutları bakımından ergenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Lise, Siber Zorba, Öfke.

GİRİŞ

Zorba (bullying) kavramı sıklıkla öfke (aggressive) olarak tanımlanır. Zorbalığın neden olduğu öfkeli davranışlar, bir kişi ya da bir grup tarafından kasıtlı yapılan tekrarı olan davranışlardır ve bunlar kurbanı kolaylıkla savunmasız hale getirebilir. Bireylerin diğer bireylere neden zorba davranışlarda bulunduğuyla ilgili soruya yönelik yapılan araştırmalardan bazılarında düşük duygusal empati ve düşük bilişsel empati ile zorbalık arasında ilişki olduğunu açıklayan araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır (Ang & Goh, 2010).

Öfke kavramı ise; tutum ve davranışlar yoluyla toplumu rahatsız eden sosyal olumsuzlukları ifade etmektedir. Öfke, doğrudan veya dolaylı olarak kişiler arası şiddet kavramlarını ve zorbalığı içermektedir (Walker, 2010). Zorba davranışlar okullarda öğrenciler arasında zaman zaman ortaya çıkabilen benlik bütünlüğüne yönelik kaba, kırıcı, aşağılayıcı türden öfkeli hareketleri kapsamaktadır. Bu tür davranışlar sözel, fiziksel, doğrudan veya ilişkisel tarzda olabilmektedir. Ergenler iki şekilde akran öfkesinin kurbanı olabilirler bunlar açık ve ilişkisel öfkedir. Açık öfke, öfke davranışlarının fiziksel (vurma, çekme, dokunma) ve sözel biçimlerini (alay etme, tehdit etme vb.) gerektirir. İlişkisel öfkede, kurbanın sosyal durumuna veya ilişkilerine yönelik kasıtlı müdahaleler söz konusudur. Örneğin, sosyal izolasyon, söylenti yayma, kışkırtıcı kişiler arası akran çatışmaları ve kişisel bilgileri açığa çıkarmak (Dempsey, vd., 2009).

Okul zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki fark zorbalığın geleneksel biçimi olan okul zorbalığında kurban eve gidince zorba davranışlardan ertesi güne kadar kurtulurken siber zorba durumundaki kurban eve gittiğinde de çeşitli iletişim kanalları (yazılı mesajlar veya e-mailler) yoluyla zorbalığa maruz kalmaya devam edebilir (Slonje & Smith, 2008). Siber zorbalık geniş bir bakış açısıyla bir saldırgan ya da zorba tarafından internet yoluyla ya da kablosuz iletişim araçlarıyla, başlayan uygunsuz, istenmeyen sosyal davranışlardır (Piotrowski, 2012). Siber zorbalık açık bir şekilde mesaj yazmak ya da e-mail göndermek yoluyla zorbalığın ötesinde bir anlam içermektedir (Smith, vd., 2008).

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler insanların günlük yaşamlarını kolaylaştırdığı gibi bazen de istenmeyen sonuçlara neden olabilmektedir. Günümüzde insanlar iletişimde teknolojik gelişmelerin etkisiyle birçok cihazı kullanmakta bu da zaman, enerji ve maliyetleri düşürmektedir. İletişim amaçlı kullanılan bu cihazlar bazen de diğer insanları taciz etme, rahatsız etme, tehdit etme, aşağılama gibi siber zorba anlamına gelen kötü amaçlarla da kullanılabilir. Siber zorba, siber istismarın bir parçası, internet veya mobil iletişim araçlarıyla kişiler arası küfürlü davranışların parçasıdır ki doğasında aşırı öfke vardır. Ayrıca amaç; kurbanı yönelik tehdit etmek, sıkıntı vermek veya sosyal ilişkiyi kesmektir (Kowalski vd., 2008). Siber zorba türü yöntemler, modern iletişim teknolojilerini kullanarak doğrudan veya dolaylı olarak kurbanı tehdit içeren veya aşağılayan mesajlar göndermek, diğer kişilerin kurbanın kişisel bilgilerini alenen görmesini sağlayarak, kişiliğini küçük düşürücü mesajlar göndermek olarak açıklanabilir. Birkaç temel elektronik araç vasıtasıyla siber zorba davranışlar ortaya çıkabilir. Bunlar: E-mail ve web sitelerine bilgisayar aracılığıyla ulaşarak ve cep telefonlarıyla arama veya kısa mesaj servisiyle biçiminde ifade edilebilir (Privitera vd., 2009). Siber zorba türü davranışların teknoloji ve internet kullanımını daha kolay kavrayabilen gençler ve ergenler arasında daha yaygın olduğu gözlenmektedir. Gençleri siber zorba davranışları yapmaya iten sebepler ise; siber zorbalığın gençler arasında eğlence olarak görülmesi, siber zorbalığı intikam amaçlı kullanmak, siber zorbanın kimliğini gizleme imkanının bulunması, birçok kişiye tehditkar ve aşağılayıcı mesajlar ulaştırabilme, kurban veya mağdurla yüz yüze iletişim kurulmaması nedeniyle davranışlarda sorumluluk alınmaması, siber zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde kontrol kurulması, sanal ortamda saldırganca davranmaktan haz alma olarak açıklanabilir (Eroğlu, 2011). İnternet kullanımının bireyler arasında zaman zaman olumsuz sonuçları olabilmektedir bu noktada Engelberg ve Sjöberg (2004), yaptıkları bir araştırmada, aşırı düzeyde internet kullanan üniversite öğrencilerinde sosyal becerilerin zayıfladığı ve bu durumun da öğrencilerin duygusal zekâ düzeylerinin düşmesine neden olduğunu saptamışlardır. Araştırmada ayrıca aşırı düzeyde internet kullanımının öğrencilerde yalnızlığa ve sosyal beceri yetersizliğine neden olduğu da saptanmıştır. Hâlihazırda gençlerin siber zorbalığı en az bir kez deneyimledikleri ve okul süreci içinde gençlerin %9 ile %49 arasında siber zorbalığı deneyimledikleri tahmin edilmektedir (Juvonen & Gross, 2008). Bireylerin interneti amaçlarına uygun bir şekilde kullanmaları için ebeveynlere ve eğitim sistemine önemli görevler düşmektedir. Siber zorbalık hakkında ebeveyn farkındalığı ve okullardaki öğretmenlerin tutumu çok önemli bir konudur (Slonje & Smith, 2008). Okulların en önemli rollerinden biri öğrencilerin sınıftaki sosyal ve akademik başarılarını desteklemek için öğrencilere öğretmek ve olumlu sosyal davranışları paylaşmayı sağlamaktır (Pınar & Sucuoğlu, 2011). Teknolojinin gelişimi ile birlikte günümüz iletişim süreci içinde internet ve cep telefonu kullanımı Türk toplumu içinde

de gittikçe yaygınlaşmaktadır. İnternet ve diğer iletişim araçlarının kötü amaçlı kullanımı bireyler arasında zaman zaman siber zorba ve öfke türü davranışlara yol açabilmektedir. Bu araştırma da teknolojik imkanların gelişimi ile birlikte ergenler arasında yaygın olarak görülen ve zaman zaman da olumsuz sonuçlara neden olabilen siber zorba ve öfke konularının ortaöğretime devam eden ergenler arasında incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma amacına ulaşabilmek için aşağıdaki soruya yanıt aranmıştır

- Ergenler arasında siber zorba ve öfke değişkeni cinsiyet, okul türü ve yaş değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Yapılan bu çalışma betimsel nitelik taşımaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında, yaygın olarak tercih edilen anket (survey) yöntemi kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evreni, Niğde il merkezinde seçkisiz (random) örneklem yoluyla belirlenen bir Anadolu Lisesi (140 öğrenci %45.2) ve bir Genel Lisede (170 öğrenci %54.8) öğrenim gören ergenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu 187'si kız (%60.3) ve 123'ü erkek ergen (%39.7) olmak üzere toplam 310 ergenin hem şube hem de sınıf listelerinden rastsal seçimi ile oluşturulmuştur. Araştırmanın çalışma örneklemini oluşturan ergenler 15-18 yaş arasında dağılım göstermektedirler (M= 16.5, Ss= 1.06).

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada katılımcılara kişisel bilgi formu, siber zorba davranış ölçeği ve durumluk sürekli öfke tarz ölçekleri uygulanmıştır.

1. *Siber Zorba Davranış Ölçeği (SZDÖ)* : Arıcak, Kınay ve Tanrıku (2011) tarafından 24 madde ve tek boyut olarak likert test tipinde geliştirilen siber zorbalık davranış ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin cevaplanmasındaki derecelemesi "Hiçbir zaman, Bazen, Çoğu zaman ve Her zaman" olarak dördü dereceleme ile yapılmıştır. Arıcak, Kınay ve Tanrıku (2011) tarafından ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik çalışması sonucunda ölçeğin güvenilirlik katsayısı .95 Cronbach's alpha olarak ölçülmüştür. Ölçeğin geçerlik analizi için açımlayıcı faktör analizi yapılmış elde edilen analiz sonuçları doğrultusunda ölçeğin güvenilir ve geçerli bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .96 olarak ölçülmüştür.

2.*Durumluk Sürekli Öfke Tarz Ölçeği (DSÖTÖ)*: Spielberger (1983) tarafından geliştirilen ve Özer (1994) tarafından Türkçeye 34 madde olarak uyarlanan likert test tipindeki durumluk sürekli öfke ölçeğinin “sürekli öfke, öfke içte, öfke dışta ve öfke kontrol” olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır. Sürekli öfke, kişinin her an gergin olduğu durumu, öfke içte, öfke yaratan düşünce ve duyguları bastırma eğilimini; öfke dışta, çevredeki insanlara veya objelere yönelik saldırgan davranışlar gösterme eğilimini; kontrol edilen öfke ise, öfke yaşantısını veya öfkenin ifadesini kontrol edebilme yeteneğini yansıtmaktadır. Ölçeğin cevaplanmasındaki dereceleme “Hiç, Biraz, Oldukça ve Tümüyle” biçimindedir. Spielberger (1983) tarafından ölçeğin güvenilirliği için yapılan analiz sonucunda ölçeğin iç tutarlılık değeri .73 ile .84 Cronbach’s alpha olarak belirlenmiş olup, ölçüt bağımlı geçerliğinin belirlenmesi için dört ayrı husumet ölçeği ile yapılan korelasyon analizleri sonucunda ölçeğin tüm korelasyon analizlerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olduğu bulunmuştur. Özer tarafından ölçeğin güvenilirlik değerleri .62 ile .84 Cronbach’s alpha ve ölçüt bağımlı geçerlik değerlerinin .01 ile .001 düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur (Duran, 2005). Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .81 Cronbach’s alpha olarak ölçülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi:

Araştırma verileri araştırmanın yapılacağı okul yönetimlerinden izin alınarak, uygun bir ders saatinde araştırma hakkında katılımcıların bilgilendirilmesi ve gönüllü ergenlerin katılımı ile yapılmıştır. Ölçeklerden elde edilen veriler SPSS 13.0 istatistiksel program ile çözümlenmiştir. İstatistiksel verileri çeşitli analizlere tabi tutmadan önce toplanan verilerin uç değer, normallik, doğrusallık ve homojenlik gibi sayıtlar açısından incelenmesi gerekmektedir. Eğer bu işlemler gerçekleştirilmeden istatistiksel analizler uygulanırsa, hatalı sonuçlar elde edilmesi yüksektir (Çokluk vd., 2010). Verilere uygulanan normallik ve doğrusallık değerlendirmesi sonucunda saçılma diyagramının (scatter plot matrix) elips seklinden uzak olduğu belirlenmiştir. Yapılan homojenlik testi sonucunda Box M test sonucu $p < .000$ düzeyinde anlamlı çıkması araştırma verilerinin varyans-kovaryans matrislerinin homojen olmadığına işaret etmiştir. Araştırma verileri gözden geçirildiğinde verilerin kodlanması veya SPSS programına girilmesi sırasında bir hata olmadığı belirlenmiştir. Verilerin uç dağılım göstermesi ve homojenlik göstermemesi katılımcıların ölçeklere verdikleri cevaplardan kaynaklanıyor olabilir. Yapılan analizler sonucunda araştırma verilerinin normal dağılım göstermemesi ve homojen olmaması nedeniyle verilerin çözümlenmesinde, ilişkisiz ölçümler için Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis H testleri kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma verilerine uygulanan istatistiksel analiz sonuçlarına göre elde edilen bulgulara aşağıda tablolar eşliğinde yer verilmiştir.

Cinsiyet Değişkenine Göre; Siber zorba ve öfke değişkenlerinin analiz sonuçları aşağıda tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Ergenlerde siber zorba davranışları ve öfke alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre Mann Whitney U testi analiz sonuçları.

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması (MR)	Sıra Toplamı (SOR)	U	p
Siber Zorba	Erkek	123	167.04	20545.50	10081.500	.058
	Kız	187	147.91	27659.50		
Sürekli Öfke	Erkek	123	157.20	19336.00	11291.000	.786
	Kız	187	154.38	28869.00		
Öfke İçer	Erkek	123	150.22	18477.50	10851.500	.399
	Kız	187	158.97	29727.50		
Öfke Dışer	Erkek	123	159.13	19573.50	11053.500	.562
	Kız	187	153.11	28631.50		
Öfke Kontrol	Erkek	123	161.30	19839.50	10787.500	.355
	Kız	187	151.69	28365.50		
Toplam		310				

Tablo 1'den anlaşılacağı üzere; siber zorba davranış gösteren erkek ve kız ergenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamaktadır. Buna göre siber zorba davranış gösterme bakımından kız ve erkek ergenler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir ($U=10081.500$, $P>.05$). Öfkenin alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasında da anlamlı düzeyde farklılık olmadığı belirlenmiştir. Öfkenin alt boyut puan ortalamalarının (Sürekli öfke $U=11291.000$, $P>.05$, öfke içe, $U=10851.500$, $P>.05$, öfke dışı $U=11053.500$, $P>.05$ ve öfke kontrol $U=10787.500$, $P>.05$) kız ve erkek ergenlerde anlamlı düzeyde farklılık göstermediği söylenebilir.

Okul Türü Değişkenine Göre; Siber zorba ve öfke değişkenlerinin analiz sonuçları aşağıda tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2:Ergenlerde siber zorba davranışları ve öfke alt boyutlarının okul türü değişkenine göre Mann Whitney U testi analiz sonuçları.

	Okul Türü	n	Sıra Ortalaması (MR)	Sıra Toplamı (SOR)	U	p
Siber Zorba	Genel	170	152.83	25980.50	9587.000	.002*
	Lise					
	Anadolu Lisesi	140	158.75	22224.50		
Sürekli Öfke	Genel	170	152.83	25980.50	11445.500	.562
	Lise					
	Anadolu Lisesi	140	158.75	22224.50		
Öfke İçe	Genel	170	146.41	24889.50	10354.500	.048*
	Lise					
	Anadolu Lisesi	140	166.54	23315.50		
Öfke Dışa	Genel	170	144.50	24564.50	10029.500	.017*
	Lise					
	Anadolu Lisesi	140	168.86	23640.50		
Öfke Kontrol	Genel	170	155.50	26435.50	11899.500	.999
	Lise					
	Anadolu Lisesi	140	155.50	21769.50		
Toplam		310				

Tablo 2’den görüleceği üzere; Okul türü değişkeni ile siber zorba davranışları gösterme bakımından anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmaktadır ($U=9587.000$, $P<.05$). Buna göre; Anadolu liselerindeki ergenlerin, genel liselerdeki ergenlere göre daha fazla siber zorba davranışlarda buldukları söylenebilir. Okul türü değişkeni ile öfke değişkeni arasında yapılan analiz sonucunda anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. Buna göre: sıra ortalamaları dikkate alındığında, öfkenin alt boyut puanlarından öfke içe ($U=10354.500$, $P<.05$) ve öfke dışı ($U=10029.500$, $P<.05$) alt boyutlarının okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği bulunmuştur. Öfkenin diğer alt boyutlarının okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu bulguya dayanarak Anadolu liselerindeki ergenlerin kendilerine yönelik ve dışarıya yönelik daha fazla öfke duygusu içinde oldukları söylenebilir.

Yaş Değişkenine Göre; Siber zorba ve öfke değişkenlerinin analiz sonuçları aşağıda tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Ergenlerde siber zorba davranışları ve öfke alt boyutlarının yaş değişkenine göre Kruskal Wallis H testi analiz sonuçları.

	Yaş	n	Sıra Ortalaması (MR)	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Siber Zorba	15	67	155.25				
	16	87	154.68	3	2.187	.534	
	17	88	165.06				
	18	68	144.41				
Sürekli Öfke	15	67	153.11				
	16	87	159.44	3	.243	.970	
	17	88	154.43				
	18	68	154.21				
Öfke İçe	15	67	150.80				
	16	87	149.32	3	2.229	.526	
	17	88	154.53				
	18	68	169.29				
Öfke Dışa	15	67	154.29				
	16	87	151.84	3	1.183	.757	
	17	88	152.10				
	18	68	165.77				
Öfke	15	67	148.60				
Öfke	16	87	158.36	3	3.067	.381	

Kontrol	17	88	146.83
	18	68	169.87
Toplam	310		155.25

Tablo 3 de görüleceği üzere, ergenlerin siber zorba davranışları ve öfke alt boyutlarının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği ($p>.05$) belirlenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucu elde edilen bulgular aşağıda literatürde yer alan araştırma sonuçlarıyla bu bölümde tartışılmıştır. Araştırma sorusu, 'Ergenler arasında siber zorba ve öfke değişkenleri cinsiyet, okul türü ve yaş değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?' şeklindeydi. Yapılan analiz sonucunda siber zorba davranış gösterme ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı düzeyde farklılık olmadığı sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu sonucu destekleyen birçok araştırma sonucu ilgili literatürde yer almaktadır (Slonje & Smith, 2008; Drogin & Young, 2008). Noret ve Rivers (2006) tarafından İngiltere'de siber zorbalığın incelendiği araştırma, 11000 öğrencinin katılımı ile 2002-2005 yıllarını kapsayan bir süreçte yapılmıştır. Katılımcı öğrencilerin cevaplarına göre yaklaşık öğrencilerin % 6'ı 2002-2003 yılı içinde kötü ve tehdit içeren yazılı mesajlar veya elektronik posta (e-mail) aldıklarını, 2004-2005 yılı içinde bu oranın %7'ye yükseldiği ve kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla siber zorba davranışlara maruz kaldığı ancak elde edilen farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir (Akt. Smith vd., 2008). Benzer bir araştırmada da erkeklerin kızlara göre iki kat daha fazla siber zorba davranışlarda buldukları ancak sonucun anlamlı olmadığı bulgusu elde edilmiştir (Li, 2006). Elde edilen bu araştırma sonuçlarından farklı sonuçlara da literatürde rastlanmıştır. Türkiye'de siber zorbalığın ergenler üzerinde incelendiği bir araştırmada erkek ergenlerin kız ergenlere göre daha fazla siber zorba davranışlarda buldukları belirlenmiştir (Baker & Kavsut, 2007). Türkiye'de siber zorbalığın akademik düzeyde üniversite öğrencileri üzerinde incelendiği başka bir araştırmada erkeklerin kızlara göre anlamlı düzeyde daha fazla siber zorba davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir (Eroğlu, 2011). Bu araştırmada, siber zorba davranışların cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemesinin nedeni; siber zorba davranışların geleneksel zorba davranışlardan yüz yüze etkileşim gerektirmemesi olabilir (Slonje & Smith, 2008). Ayrıca iletişim araçlarıyla (internet, cep telefonu vb.) kişiler kimliklerini gizleyebildikleri için hem erkekler hem de kızlar siber zorba davranışlarda bulunmaktan çekinmeyebilirler.

Araştırmada yer alan diğer konu ergenler arasında öfke değişkeninin cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesiydi. Yapılan analiz sonucunda öfke alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir. Araştırmada yer alan ergenlerin ergenlik döneminin belirgin özellikleri dikkate alındığında öfkenin alt boyutları bakımından ergenler arasında cinsiyetin anlamlı bir farklılık yaratmadığı ifade edilebilir. Elde edilen bu sonuçla paralel olarak, ergenler üzerinde öfkenin incelendiği bir çalışmada da ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerde cinsiyete göre öfke alt boyutları bakımından anlamlı düzeyde farklılık bulunmadığı rapor edilmiştir (Çelik, 2005). 16-18 yaşları arasındaki ergenlerin katılımı ile öfkenin incelendiği başka bir çalışmada, öfke alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır (Albayrak & Kutlu, 2009). Öfke alt boyutları bakımından kız ve erkek ergenler arasında anlamlı düzeyde farklılık çıkmamasında birçok faktör etkili olabilir. Ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri, sosyal-kültürel yapı vb. gibi faktörler neden olarak sıralanabilir. Bireylerin öfke ve saldırganlık duygularının ortaya çıkmasında, içinde bulunulan gelişim döneminin özellikleri, ortam ve çevre etkili olabilmektedir (Kesen vd., 2007).

Araştırma sorusunda bir diğer konu 'Ergenler arasında siber zorba ve öfke değişkenleri okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?' şeklindeydi. Yapılan analiz sonucunda okul türüne göre siber zorba davranışlarının anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgudan farklı olarak; Türkiye de 14-19 yaşları arasındaki ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada siber zorba davranışlar ile okul türü değişkeni arasında ilişki olmadığı belirlenmiştir (Baker & Kavrut, 2007). ABD de 11-16 yaş arasındaki öğrenciler üzerinde yapılan diğer bir çalışmada dört farklı okul türü arasında anlamlı düzeyde farklılık olmadığı bulunmuştur (Dempsey vd., 2009). Okul türüne göre siber zorba davranışlarının Anadolu lisesinde öğrenim gören ergenlerde Genel lisede öğrenim gören ergenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmasının birçok nedeni olabilir. Bunlardan biri sosyoekonomik farklılıkların etkisi olarak açıklanabilir. Anadolu lisesinde öğrenim gören ergenler Genel lisede öğrenim gören yaşlılarına göre sosyoekonomik bakımdan daha iyi durumda olmaları onların cep telefonu, bilgisayar gibi teknolojik imkanlara sahip olmalarını kolaylaştırabilir. Teknolojik imkanlara sahip olup olmama siber zorba davranışlar gösterme bakımından belirleyici bir faktör olabilir. Diğer bir neden Anadolu lisesindeki ergenlerin bastırılmış veya engellenmiş öfkelerini internet veya iletişim araçlarıyla diğer kişilere yöneltmeleri olabilir. Elde edilen bu sonuç doğrultusunda, ortaokul ve liselerdeki ergenlere yönelik siber zorba davranışlar hakkında bilgilendirici ve önleyici çalışmalar rehberlik çalışmaları kapsamına alınabilir bu konu hakkında okul psikolojik danışmanları tarafından öğretmenlere, velilere yönelik müşavirlik çalışmaları yapılabilir. İl Milli Eğitim ve İlçe

Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından siber zorba konusu hakkında toplumsal duyarlılığı, farkındalığı artırıcı çalışmalar ile önleyici çalışmalar ve etkinlikler düzenlenmesi önerilebilir.

Ergenler arasında öfke değişkeninin okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için yapılan analiz sonucunda, Anadolu lisesindeki ergenlerin öfke alt boyutlarından öfke içe ve öfke dışı alt boyut sıra ortalama puanlarının Genel liselerdeki ergenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgu Anadolu lisesi ve genel liselerde öğrenim gören ergenler üzerinde yapılan bir araştırmada okul türü ve öfke değişkenleri arasında anlamlı farklılık bulunması sonucuyla paralellik gösterirken, öfke alt boyutları bakımından farklılık göstermektedir. Söz konusu araştırmada sürekli öfke bakımından okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık bulunmazken, Anadolu lisesindeki ergenlerin öfke kontrol puanlarının anlamlı düzeyde genel lisedeki ergenlerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Okman, 1999). Okul türüne göre ergenlerde öfke değişkeninin anlamlı düzeyde farklılık göstermesinde, Anadolu lisesindeki ergenlerin hem akademik başarı anlamında hem de üniversite sınavına yönelik çevreden başarılı olma yönünde daha fazla baskı hissetmeleri, engellenmişlik ve gerginlik duyguları yaşamalarına yol açabilir, böyle bir durumun sonucu olarak da Anadolu lisesindeki ergenlerin genel lisedeki ergenlere göre daha öfkeli tutum ve davranışlar sergilemeleri mümkün olabilir. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda; öfke duygusunun ifadesine yönelik okullarda rehberlik saatlerinde `öfkenin ifadesi ve kontrolüne yönelik` rehberlik etkinliklerinin, okul psikolojik danışmanları tarafından rehberlik saatlerinde yapılması önemlidir. Ayrıca okul psikolojik danışmanları tarafından öfkenin kontrolü ve ifadesine yönelik öğretmen ve velilere müşavirlik yapılması, ergenler arasında yaşanan olumsuz davranışların önüne geçebilir. Bu durum da okullarda yaşanan şiddet olaylarının önlenmesine katkı sağlayabilir.

Araştırmanın diğer inceleme konusu `ergenler arasında siber zorba ve öfke değişkeni yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?` şeklindeydi. Yapılan analiz sonucunda yaş değişkenine göre siber zorba değişkeninin anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu İngiltere'de siber zorbalığı 11-16 yaş arasında öğrenciler üzerinde araştıran bir çalışmada, yaşla ilgili anlamlı düzeyde farklılık bulunmadığı sonucuyla (Smith vd., 2008) paralellik göstermektedir. Bu sonuca göre; yaş değişkeninin ergenlerde siber zorba davranışlarda bulunma bakımından belirgin bir faktör olmadığı ifade edilebilir.

Ergenlerde öfke değişkeni ile yaş değişkeni arasında anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan analiz sonucunda, araştırmada yer alan farklı yaş düzeylerindeki ergenler arasında öfke değişkeninin alt boyutlarına göre anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamıştır. Elde edilen bu bulgu benzer örneklem grubu

üzerinde yapılan bir çalışmada ergenlerin bastırılmış öfkeleri, dışa vurulmuş öfkeleri ve kontrol altına alınmış öfkelerinin yaşa göre farklılaşma göstermediği sonucuyla da paralellik göstermektedir (Okman, 1999). Elde edilen bu sonuçlarla ilgili olarak, yaş ve öfke değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmamasında, ergenlik dönemi sürecinin gelişimsel özellikleri ve sosyal-kültürel yapı gibi faktörlerin etkisi olabileceği söylenebilir. Ancak konuyla ilgili gelecekte yapılacak araştırma sonuçları daha kapsamlı bilgiye ulaşmayı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, B., KUTLU, Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 57-69.
- ANG, R.P., GOH, D.H. (2010). Cyber bullying among adolescents: the role of affective and cognitive empathy, and gender, *Child Psychiatry Hum Dev*,41:387–397 DOI 10.1007/s10578-010-0176-3
- BAKER, Ö.E., KAVSUT, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık, *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- ÇELİK, İ. (2003). Öfke Tetikleyicileri Ölçeği (Bir Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ÇOKLUK, O., ŞEKERCİOĞLU, G., BÜYÜKÖZTÜRK, S. (2010). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve Lisrel uygulamaları, 1.Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- DEMPSEY, A.G., SULKOWSKI, M.L., NICHOLS, R., STORCH, E.A. (2009). Differences between peer victimization in cyber and physical settings and associated psychosocial adjustment in early adolescence, *Psychology in the Schools*, Vol. 46(10), 962-972. DOI: 10.1002/pits
- DROĞİN, E.Y., YOUNG, K. (2008). Forensic mental health aspects of adolescent “cyber bullying”: a jurisprudent science perspective, *The Journal of Psychiatry & Law* 36, 679-690.
- DURAN, Ö. (2005). Öfke kontrol programının 15–18 yaş arası ergenler üzerindeki etkililiğinin araştırılması, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*,25(3),267-280.
- ENGELBERG, E.,SJÖBERG L. (2004). Internet use, social skills and adjustment. *Cyber Psychology & Behavior*. 7, 41-47.

- EROĞLU, Y. (2011). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- JUVONEN, J., GROSS, E.F. (2008). Extending the School Grounds?-Bullying Experiences in Cyberspace, *Journal of School Health September, Vol. 78, No. 9*, 496-505.
- KESEN, N.F., DENİZ, M.E., DURMUŞOĞLU, N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 17*, 353-364.
- KOWALSKI, R.M., LİMBER, S., & AGATSTON, P. (2008). Cyberbullying. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- LI, Q. (2006). Cyber bullying in schools: a research of gender differences. *Sch Psychol Int* 27:157-170.
- OKMAN, C.S. (1999). Ergenlik dönemindeki öfke ifade tarzlarının kendilik imgesi bağlamında incelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- PRIVITERA, C., PSYCH, M., CAMPBELL, M.A. (2009). Cyber bullying: the new face of workplace bullying?, *Cyber psychology & Behavior Volume 12, Number 4*, DOI: 0.1089=cpb.2009.0025
- PINAR, E.S., SUCUOĞLU, B. (2011). Turkish teachers' expectancies for success in inclusive classrooms, *Educational Sciences: Theory & Practice-11(1)*, 395-402.
- PIOTROWSKI, C.(2012). From workplace bullying to cyberbullying: the enigma of e-harassment in modern organizations, *Organization Development Journal, 30(4)*, 43-52.
- SLONJE, R., SMİTH, P.K. (2008). Cyber bullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology, 49*, 147-154, DOI: 10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x
- SMİTH, P.K., MAHDAVI, J., CARVALHO, M., FISHER, S., RUSSELL, S., TIPPET, N. (2008). Cyber bullying: its nature and impact in secondary school pupils, *The Journal of Child Psychology And Psychiatry, 49:4*, 376-385 Doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x
- TÜRKÇAPARI, H., GÜRİZ O., ÖZEL, A., İŞİK, B., ÖRSEL, S.D. (2004). Antisosyal kişilik bozukluğu olan hastalarda öfke ve depresyonun ilişkisi, *Türk Psikiyatri Dergisi* 2004; 15(2):119-124

WALKER, H.M. (2010). Relational aggression in schools: implications for future research on screening intervention and prevention, *School Psychology Review, Volume 39, No.4,594–600*